

מזוזה חובת הדר

1. תלמוד בבלי פסחים דף ד עמוד א
תנו רבנן: המשכיר בית לחבירו - משכיר חייב להעמיד לו דלתות, לפתוח לו חלונות, לחזק לו תקרה, לסמוך לו קורה. ושוכר חייב לעשות לו סולם, לעשות לו מעקה, לעשות לו מרזב, ולהטיח את גגו. בעו מיניה מרב ששת: **מזוזה על מי?**
- מזוזה?! האמר רב משרשיא: **מזוזה חובת הדר היא**

2. **מנחות מד.**
אמר רב יהודה: טלית שאולה - כל שלשים יום פטורה מן הציצית, מיכן ואילך חייבת. תניא נמי הכי: הדר בפונדקי בא"י, והשוכר בית בחוץ לארץ - כל שלשים יום פטור מן המזוזה, מיכן ואילך חייב; אבל השוכר בית בא"י - עושה מזוזה לאלתר, משום יישוב דא"י.
3. **רש"י מסכת עבודה זרה כא.**

חובת הדר הוא - ולא חובת הבית, הלכך ליכא אפקעתא דכתיב ביתך דרך ביאתך - אלמא למי שנכנס ויוצא לתוכה אזהר רחמנא

4. **תוספות שם**
השוכר בית בחו"ל - כל ל' יום פטורה מן המזוזה, מכאן ואילך חייבת. בא"י - חייבת מיד. מכל מקום אין חיוב זה מן התורה, דמדאורייתא פטורה לעולם, דכתיב: 'ביתך' - ולא של אחרים. ואף על גב דדרשינן ביתך ביאתך להניחה בימין דרך ביאה, מ"מ תרי ביתך כתיבי. אבל רבנן הוא דחייבוהו לאחר ל' יום מפני שהיא נראית כשלו, מידי דהוה אטלית שאולה דכל ל' יום פטורה מן הציצית, וה"ה לעולם מן התורה משום דכתיב כסותך ולא של אחרים ורבנן הוא דגזרו לאחר ל' יום מפני שנראית כשלו

5. **שיטה מקובצת בבא מציעא קא בשם ר' יהונתן**
הא אמר רב מזוזה חובת הדר היא - כלומר על השוכר לעשותה לפי שהיא עשויה לשמירה מי שהוא עומד בבית, כדאמרינן באגדה, שלא כמדת הקב"ה הוא מדת בשר ודם, מדת בשר ודם עבדים משמרין אותו וכו'. אבל ליכא לפרושי חובת הדר, לפי שאין בית חייב במזוזה אלא אם כן דר בה, דהא קיימא לן אפילו יש לו עשרה בתים שאינו דר בהן דירה קבועה, אלא שנכנס בהן פעם אחת בשנה, חייבות כולן במזוזה, חוץ מבית העצים שהשנים נאותות בהן, ומאי ניהו, רוחצות"

6. **חולין קלה:**
מזוזה אף על גב דכתיב (דברים ו) ביתך - דידך אין שותפות לא, כתב רחמנא (דברים י"א) למען ירבו ימיכם וימי בניכם, ואלא ביתך למאי אתא? לכדרבה, דאמר רבה: דרך ביאתך, מן הימין.

7. **רשב"א שם**
ביתך דרך ביאתך, וא"ת אמאי לא אמרינן ביתך למעוטי שותפות דנכרי כדאמר' בכל הני דלעיל, נראה לי משום מזוזה חובת הדר היא ולשמירה עשויה ואפילו דשותפות דנכרי ישראל הדר בה צריך שמירה.

8. **מרדכי מסכת עבודה זרה פרק לפני אידיהן רמז תתי**
מזוזה חובת הדר הוא פירוש כשאינו דר בבית אינו חייב לעשות מזוזה אף על גב שהיא שלו דתרתיה בעינן וליכא לפרושי חובת הדר הוא אף על גב שאינה שלו דהא אמרינן במנחות השואל בית בחוצה לארץ או שוכר כל שלשים יום פטור מן המזוזה מכאן ואילך חייב ואי מדאורייתא חייב אף על פי שאין הבית שלו למה פטור כל שלשים יום אלא ש"מ דמן התורה פטור כשאינה שלו משום דדרשינן ביתך ולא בית חבך אבל לאחר שלשים חייב מדרבנן משום דהעולם סוברים שהוא שלו א"נ ל' דלעולם חייב מדאורייתא אף על פי שאינו שלו והא דאמרינן פטור כל שלשים יום משום דבעינן שיהא קבוע בדירתו ואינו קבוע עד שלשים יום וה"ר אביגדור שאל לחמיו ה"ר חיים בית שישראל ועובד כוכבים שותפין בו אם חייב במזוזה מההיא דראשית הגז דלא קאמר אלא ביתך למה לי למעוטי שותפות של עובד כוכבים מכלל דשותפות דעובד כוכבים או דלמא כיון דכתיב למען ירבו ימיכם דמרבינן מיניה שותפות ממילא שמעינן דלא דבר הכתוב אלא בשותפות ששניהם ישראלים שהקפידה תורה בריבוי ימיהם ומביתך לא מצי למעוטי שותפות דעובד כוכבים דאם כן ימין מנא לן ואין לומר מביתך דפרשה שניה ההוא למעוטי שואל ושוכר דפטור מן התורה כדמשמע פרק התכלת וה"ר חיים השיב נראה לי דבית שישראל ועובד כוכבים שותפין בו פטור מן המזוזה והאריך ולא נפנית עתה להאריך בזה:

מרדכי מסכת חולין הגהות מרדכי פרק שמיני רמז תשמ
בראשית הגז ביתך למה לי למעוטי שותפות שאל ה"ר אביגדור את ר' חיים בית ישראל ועובד כוכבים שותפין בו אם חייב במזוזה מההוא דראשית הגז דלא קאמר אלא ביתך למה לי למעוטי שותפות עובד כוכבים מכלל דשותפות עובד כוכבים חייב במזוזה או דלמא כיון דכתיב למען ירבו ימיכם דמרבה מיניה שותפות ממילא שמעינן שלא ריבה הכתוב אלא בשותפין ששניהם ישראל שהקפידה תורה בריבוי ימיהם ומביתך לא מצי למעוטי שותפות עובד כוכבים דא"כ ימים למ"ל אם נאמר מביתך דפרשה שניה ההוא למעוטי שוכר ושואל דפטור:

9. **תוספות למנחות**
טלית שאולה כל ל' יום - אין לדקדק מכאן דסתם שאלה ל' יום כמו הלואה בפ"ק דמכות (דף ג:) חדא דדילמא שאלה דטלית דוקא ועוד הכא לא מיפטר אלא עד ל' יום סברי אינשי דשאלה היא דאין דרך שאלה יותר מדאורייתא פטורה לעולם כדדרשינן (חולין דף קלה.) ראשית גז צאנך ולא של אחרים הכי נמי כסותך ולא של אחרים אע"ג דבמזוזה חייב השוכר כדמסיק התם (שם:) דביתך לא אתא לאפוקי בית אחרים אלא לכדרבא דאמר דרך ביאתך (לעיל דף לד.) ופ"ק דיומא (דף יא:) נמי איכא הכי וה"ט דלא מסתבר קרא למעוטי בית אחרים דכיון דלשימור עביד ל"ש מיהו כל ל' יום פטור דלאו בית דירה דידיה הוא כדאמרינן פ"ק דבבא בתרא (דף ח.) גבי נשתהה שם ל' יום הרי הוא כאנשי העיר והא דמייתי הכא סיוע לרב יהודה להא דטלית שאולה דמסתבר ליה לדמות טלית מדרבנן למזוזה דאורייתא וצ"ע אי מצינן למימר דלענין לפטור עד ל' יום הוא דמייתי ומיהו ל"ל דמזוזה נמי מדרבנן דתרי ביתך כתיבי והא דבעי בסוף השואל (ב"מ קא:) מזוזה על מי ופריך הא אמר רב משרשיא חובת הדר היא לאו לחיובי שוכר מייתי לה אלא ה"ק פשיטא שהמשכיר אינו חייב כיון שאינו דר שם וכן פ"ק דמסכת ע"ז (דף כא. ושם) דפריך בית נמי מפקע ליה ממזוזה ומשני חובת הדר היא פי' שאם ירצה לא ידור בו אלא ישתמש בו לתבן וקש ולא מיחייב והא דאמרינן ריש ר"א דמילה (שבת קלא:) לא לכל אמר ר"א מכשירי מצוה דוחין את השבת דמודה ר"א שאם ציינן טליתו ועשה מזוזה לפתחו חייב הואיל ובידו להפקירן ה"מ למימר הואיל ובידו שלא להניחה אלא הטעם השוה בכל לכ"ע ולמ"ד חובת טלית בלא לבישה חייב.

10. עבודה זרה כא.

אין משכירין להם בתים בארץ ישראל ואין צריך לומר שדות... מאי אין צריך לומר שדות? אילימא משום דאית בה תרת, חדא חניית קרקע, וחדא דקא מפקע לה ממעשר, אי הכי, בתים נמי איכא תרת, חדא חניית קרקע, וחדא דקא מפקע לה ממזוזה! אמר רב משרשיא: מזוזה חובת הדר הוא.

11. תוספות שם

הא אמר רב משרשיא מזוזה חובת הדר היא - פירוש וא"כ אין לגזור בהו שכירות אטו מכירה דמכירה לא מפקע לה ממזוזה אבל בשדות במכירה מפקע לה ממעשר ויש מפרשים דאתיא אפי' למ"ד אין קנין לעובד כוכבים בא"י להפקיע מיד מעשר בסוף השולח (גיטין דף מז. ושם ד"ה אמר) דמ"מ חשובה הפקעה מה שהיא עתה ביד עובד כוכבים והוא זורעה שאינו מפרש ממנה מעשר נמצא שאין מקיימין בזה השדה מצוה התלויה בה אבל בית אין כאן הפקעה מפני שאין הבית עצמו חייב כיון שאין ישראל דר בתוכו ולא נהירא דא"כ מאי קאמר בסמוך לרבי יוסי שדה דאית ביה תרת גזרו רבנן שכירות אטו מכירה הלא בשכירות גופא איכא תרת דבשכירות גופיה איכא הפקעה ממעשר שלא יעשר העובד כוכבים מאותה תבואה ועוד קשיא דלשון הפקעה משמע שמפקיע החיוב לגמרי מן הקרקע וכאן אין הפקעה גמורה כיון דאין קנין שהרי גם עתה שהוא ביד העובד כוכבים אם יזרע בה ישראל תתחייב לעשר לכך נראה לפרש דאתיא כמ"ד יש קנין וכשמוכרה לעובד כוכבים הוא מפקיעה ממש ממעשר שאפילו יזרע ישראל לא יתחייב במעשר אבל בית ודאי אינו מפקיע מן המזוזה דאפי' לא ימכרו לעובד כוכבים אלא שלא ידור בו ישראל אין כאן חיוב מזוזה מן התורה ואפילו אם שכרה ישראל אחר ודר בתוכה דהכי קיימא לן דהא אמרינן פרק התכלת (מנחות דף מד. ושם ד"ה טלית) השוכר בית בחו"ל כל ל' יום פטורה מן המזוזה מכאן ואילך חייבת בא"י חייבת מיד מכל מקום אין חיוב זה מן התורה דמדאורייתא פטורה לעולם כדכתיב ביתך ולא של אחרים ואף על גב דדרשינן ביתך ביאתך להניחה בימין דרך ביאה מ"מ תרי ביתך כתיבי אבל רבנן הוא דחייבוהו לאחר ל' יום מפני שהיא נראית כשלו מידי דהוה אטלית שאולה דכל ל' יום פטורה מן הציצית וה"ה לעולם מן התורה משום דכתיב כסותך ולא של אחרים ורבנן הוא דגזרו לאחר ל' יום מפני שנראית כשלו.

12. נחלת צבי יורה דעה רפ:כב

השוכר בית בחוץ לארץ כו' פטור ממזוזה ל' יום. משמע דאף אם שכר הבית על שנה תמימה אינו קובע המזוזה עד לאחר ל' וכן משמע ל' הברייתא כל שלשים יום פטור וכ' אולם בסדור תפלה של הגאון מליסא העתיק השוכר בית עד שלשים יום פטור משמע דאם שכר על יותר מל' חייב מיד וצריך עיון מנין לו זה מאחר דקי"ל דשוכר אינו חייב אלא מדרבנן אחר ל' משום דמחזי כשלו וא"כ בתוך ל' דלא מחזי כשלו מה חילוק יש אם ידור בו גם לאחר ל' ונראה דנמשך אחר דברי הש"ך ס"ק כ"ח שכתב הטעם דעד ל' יום פטור משום דאינו דירה ע"ש ור"ל דהוי דירת עראי וטעם זה איתא בתוס' במנחות מד...ונראה מדבריהם דס"ל עיקר כסברא זו וכ"כ בתוס' עבודת כוכבים דף כ"א והרא"ש בהלכות קטנות ממילא הא דתוך ל' פטור דאוקמא אדינא ע"ש. לפ"ז נראה ברור דאף אם רוצה לדור כמה שנים אינו חייב לקבוע עד לאחר ל' אולם אם רוצה לקבוע בתוך ל' ולברך כתבתי בפתחי תשובה ס"ק י"ד בשם אשל אברהם דרשאי כמו בטלית שאולה ע"ש ולע"ד צ"ע אם ראוי לעשות כן אולי יותר עדיף להמתין על שעת החיוב...

13. ערוך השלחן יורה דעה רפ:מט

... ונראה ברור דבזה שנתבאר דל' יום פטור זהו כששכר לפחות מל' יום או שכר סתם אבל שכרו לל' יום חייב מיד דשכירות ליומא ממכר הוא לכמה דברים אלא דפחות מל' מקרי עראי אבל כששכרו לל' יום ויותר פשיטא דמיד חייב. (וכן נראה מש"ך ס"ק כ"ח וכ"כ הח"ד בדה"ח וראיתי מי שהשיג על זה מתירוש השני של תוס' מנחות שם דזהו מדרבנן ע"ש תמיהני דמה בכך דע"פ חייב מיד מדרבנן וכן המנהג פשוט ואין לשנות ופשוט הוא דהל' יום צריך להיות רצופין ודלא כיש שמסתפק בזה.)

14. שו"ת אבני נזר חלק יורה דעה סימן שפ

דבר בית החולים אם מחויב במזוזה כי יש חולים משתהים שם ב' או ג' חדשים. ודומה לשוכר בית לאחר שלשים יום חייב במזוזה:

(א) תשובה. הנה בדין זה יש ג' פירושים. א' פי' הר' מנוח שהביא ב"י ס"ס רפ"ו משום דעד שלשים יום הוה דירת ארעי. ומשמע מדבריו דאח"כ מחויב מה"ת. והכי הוה ס"ל לתוס' מנחות תחילה במנחות (מ"ד ע"א) ד"ה טלית דביתך לא אתא למעט של אחרים רק לדרך ביאה. אך בסוף דבריהם דמה"ת לעולם פטורה אף דביתך לדרך ביאתך מימין אתא תרי ביתך כתיבי. וכן דעת הרא"ש בה' קטנות [הל' מזוזה סי' ט"ו]. וכן דעת המרדכי בה"ק [סי' תתקנ"ג] ובספ"ק דע"ז [סי' תת"י]. וכן דעת הרשב"א שבת (קל"א ע"ב) בהא דמודה ר"א בעשה מזוזה לפתחו אינו דוחה שבת הואיל ובידו להפקירן. וכתב הרשב"א דטעמא דבית של הפקר פטור דלא עדיף משוכר דפטור כל שלשים יום. ואף דאחר שלשים חייב מדרבנן. וכן דעת רמב"ן ור"ן שם בחי'. זה פי' הב'. פי' הג' הוא פי' תוס' ר"ד שם דבית שאינו שלו פטור. וז"ל הבית שמפקירו לא קרינא ב' ביתך. ואעפ"י שחובת הדר הוא כ"ז שלא שכרה ממנו הו"ל כחונה בבית חבירו שאינו חייב במזוזה עכ"ל. משמע מדבריו דשוכר חשיב כשלו. והוא כדעת הגאון שהביא באר"ז ובהגהות אשר"י ספ"ק דע"ז דשכירות קונה קצת:

(ב) והנה דיעה ראשונה מלבד שרוב פוסקים כנגדה וס"ל דבית שאינו שלו מדאורייתא פטורה. הוא תמוה מש"ס שבת הנ"ל דבית של הפקר פטור. וגם הטעם שכתבו במה שתוך שלשים פטורה משום דהוי דירת ארעי. לא נתברר לי. דכיון שהבית ראוי לדירת קבע חייב במזוזה. דהא דבעי' דירת קבע במזוזה היינו מדכתיב בית כדאיתא ריש סוכה. וכיון שראוי' לדירת קבע ובית הוא. אף שדר בה עראי למה יפטור. דהא דמזוזה חובת הדר פרש"י ריש פסחים [ד' ע"א] מדכתיב דרך ביאתך ושם לא כתיב קבע. וראי' לזה בית התבן שחייב במזוזה בנשים מתקשטות לכ"ע אף דלאו מקום פיתא ולא מקום לינה. אך משום שהבית ראוי לדירה. ועי' תוס' עירובין (פ"ה ע"ב) בד"ה בית התבן ובנמק"י סוף ה"ק שאפי' אינו דר בתוכה חייב במזוזה מידי דהוה אבית התבן. והיינו כנ"ל משום שראוי לדירה. ואף דלא קי"ל כוותי' בזה. ועי' רש"י ותוס' פסחים (ד' ע"א) אלא דאין חיוב רק בדר מדכתיב דרך ביאתך. ובזה אין נ"מ לצורך מה הוא בא אם לדירה או לצורך תבן ול"א נשים לקשוט. וא"כ בתוך ל' נמי לחייב. א"ו עיקר כרוב הפוסקים דמה"ת פטור בית שאינו שלו:

(ג) מיהו לשיטת תוס' ר"ד י"ל דפי' כל ל' יום פטור מן המזוזה היינו שאינו שוכרו רק לשלשים יום. וע"כ לא נקרא ביתך כיון דבית היינו דירת קבע והוא אין לו זכות לדור בו קבע:

(ד) והנה בנ"ד שהחולים אינם שוכרים הבית רק שנותנים שכר עבור מה שהם שם. ודומה להא דאמר ב"ב (קמ"ז ע"ב) שכ"מ שאמר ידור פלוני בבית זה לא אמר כלום שלא הקנה לו בית לדירה. ה"נ בנ"ד לא חשיב הבית שלו כלל:

ה) ולשיטת רוב הפוסקים הנ"ל דמדרבנן מחייב משום דמחזי כשלו. לשון זה יש לפרש בשני פנים שהעולם יחשבו שהבית שלו. וכ"כ במרדכי ה"ק [שם]. או שאצל העולם דומה בית שכור כמו בית שלו. והנה שיחשבו שהוא שלו פשיטא דלא שייך כלל בבית"ח. שאפי' אם הי' שלו אם לא הי' חולה לא הי' בבית"ח. ומחמת חליו הוא שם אף שאינו שלו שכך מתוקן הבית עבור החולים. ומאין הרגלים בשביל שהוא שם שיחשבו בשביל זה שהוא שלו. וגם שאצל העולם נדמה בית שכור כבית שלו ג"כ לא שייך בזה מאחר שאינו שוכר הבית רק שנותן שכר עבור מה שהוא שם וכנ"ל. וא"כ אין מקום לחייב במזוזה רק לשיטה הא' דמחויב מה"ת אף שאין הבית שלו. וכבר כתבנו שרוב הפוסקים כנגדה. וגם יש קו' על שיטה זו. ע"כ אין לחייב כלל בית החולים במזוזה:
הק' אברהם:

15. חידושי הריטב"א מסכת בבא מציעא דף קא עמוד ב

חובת הדר היא. פירש ר"י דמאורייתא תרתי בעינן שיהא הבית שלו ושידור בו, ומדרבנן חובה לכל הדר בו ואף על פי שאינו ביתו, והביאו ראיה ממה שאמרו בפרק ר' אליעזר דמילה (קל"א ב') שאני טלית ומזוזה הואיל ובידו להפקירן, וכבר כתבתיה שם בס"ד.

16. ר' אביעד ברטוב

מ"ר הר' ליכטנשטיין העיר כי לשון התוספות במנחות סתומה היא. התוספות כותב שקיים רובד של חיוב דרבנן במזוזה, וניתן להבין זאת בשני אופנים:

א) דין 'מחזי כשלו' הוא הרחבת הדין דאורייתא של בית, והוא בעצם הרחבה של בעלות.

ב) מדובר במחייב חדש ועצמאי, שאיננו תלוי בבית אלא במדור.

האופציה השניה אותה הזכיר הרא"ל מפורשת בדברי הריטב"א (ב"מ קא: ובשבת קלא:), כך שניתן לומר שהראשונים נחלקו במחלוקת בה פתחנו את דברינו גם ברובד הדרבנן. הרא"ל הזכיר שבמלחמת לבנון הראשונה שאלו אותו תלמידים האם יש לתת מזוזה בבתי ששוכנו ע"י צה"ל והכוחות שהו יתור מל' יום. הרב הבין שהדברים תלויים במחלוקת ראשונים זו: לסוברים כי המחייב מדרבנן במזוזה הוא בעלות, בבית שנכבש לצרכים צבאיים זמניים ויוחזר לבעליו - לכאורה אין חיוב במזוזה. אולם אם החיוב מדרבנן נובע ממגורים, נראה כי בבית שנכבש ועברו ל' יום של שהייה בו - יהיה חיוב במזוזה.

פנימיה

מ"ר הרא"ל סיפר כי ר' יצחק הוטנר היה נוהג לומר כי פנימיה בשיבה מופקעת מדין מזוזה. זאת משום שכל תלמיד בשיבה הוא לא בעלים על חדרו שכן ראש השיבה יכול להעיפו בכל עת שהוא חפץ.

17. שולחן ערוך אורח חיים הלכות ציצית סימן יט סעיף א

ציצית חובת גברא הוא ולא חובת מנא, שכל זמן שאינו לובש הטלית פטור מציצית, ולפיכך אינו מברך על עשיית הציצית, שאין מצוה אלא בלבישתו.

18. מגן אברהם על שולחן ערוך אורח חיים הלכות ציצית סימן יט סעיף א

א (פמ"ג) (מחה"ש) על עשיית הציצית - שאין בעשייתה מצוה אלא בלבישתה עיין בגמ' פ"ד דמנחות, וצ"ע מ"ש במזוזה דק"ל שצריך לברך כשקובעה כמ"ש בי"ד סי' רפ"ט דהתם נמי ק"ל חובת הדר הוא דכ"ז שאינו דר בתוכה פטור ממזוזה וכ"כ התוס' במנחות דף מ"ד ולכן נ"ל דסתמא דמילתא במזוזה קובעה כשדר בתוכה לכן מברך על עשייתה אבל טלית מסתמא קובע בו ציצית עד שלא לובשו לכן אינו מברך על עשייתו ואה"נ אם היה לובש ציצית ונפסקו לו והטיל בו ציצית אחרים מברך אקב"ו לעשות ציצית כמו במזוזה מיהו י"ל דמיד כשנפסק מחויב לפשטו ולתקנו וע' בשבת דף ק"ח משא"כ במזוזה לא הטריו רבנן לעקור דירתו ואפשר דה"ה במזוזה אם קבע בו מזוזה קודם שדר בתוכו כשנכנס לדור בתוכו מברך אקב"ו לדור בבית שיש בו מזוזה כנ"ל: וכבר דחו דבריו האחרונים מכמה וכמה צדדים ואין כאן מקום להאריך

19. שו"ת רבי עקיבא איגר סימן ט

ואגב אודיעו מה דנראה לי לדינא במי שיצא מדירתו לבית אחד לדור שם ויש שם מזוזה מכבר שהניח שם הדר הראשון דמחויב הוא לברך על המזוזה דזהו מצוה חדשה לו בבית זה ואף דהוא פשוט, כמדומה אין נזהרים בזה ומצוי לשכוח. ונראה לי דגם ההולך מביתו לעסקיו בשוק שעות הרבה ופעמים נוסע מעירו על איזה ימים, דלכאורה הדין דכשחוזר לביתו יברך על המצוה, דהא בנתיים שלא היה בדירת ביתו לא היה עליו חובת מזוזה, ומתחיל עתה חיוב חדש... וצ"ע לדינא.

20. שלחן ערוך ורמ"א יורה דעה רפט:ב

וצריך לקבעה על ימין הנכנס. ואין חילוק בין אם הוא אטר יד או לא. ואם קבעה משמאל, פסולה.

21. ש"ך שם ס"ה

ואין חילוק בין אם הוא אטר יד ורגל - ולא דמי לתפילין דאטר מניח בימין של כל אדם וכמו שנתבאר בא"ח סי' כ"ז סעיף ו' דשאני מזוזה דהוי לשמור כל בני הבית משא"כ בתפילין דהוה לדידיה לחודיה כ"כ הב"י בשם המרדכי ונראה דה"ה אם א' לבדו דר בבית והוא אטר או שכל בני הבית אטרים דלא דמי לתפילין שהם מצות שבגופו לכך אזלינן בתר ימין דידיה משא"כ מזוזה דאינה אלא חובת הבית לכך אזלינן בתר ימין של כל האדם והיינו שלא חילקו בש"ס ופוסקים בין בני הבית אטרים או לא וכן נראה דעת הרב שלעולם מניח בימין וכן נוהגין:

22. ט"ז שם

ואף אם הוא איטר, מ"מ אחר רוב בני הבית אזלינן.

23. שו"ת דברי יציב (ר' יקותיאל יהודה האלברשטאם, האדמו"ר מקלויזנבורג) יורה דעה קפח

ושם בש"ך כתב דלא דמי לתפילין דאטר מניח בימין של כל אדם וכו', דשאני מזוזה דהוי לשמור כל בני הבית. וכתב עוד שם דהוא הדין אם אחד לבדו דר בבית והוא איטר, או שכל בני הבית איטרים, דכיון דהוי חובת הבית אזלינן בתר ימין של כל אדם עיי"ש. ולא הבנתי מ"ש דהוי לשמור כל בני הבית, דהלא החיוב עליו והוא נקרא הדר, והם רק בגדר אכסנאים שלו, ומה זה ענין לבני הבית שצריך לשמרן כשהחיוב מוטל עליו, וכשנעשה המזוזה כדינה הוי ממילא שמירה לכל בני הבית. ומה זה שכתב הש"ך דאינה אלא חובת הבית, והלא מוטל דייקא על הדר והוא הבעה"ב.

פוסקים אלו נקטו בפשיטות "חובת הדר", שהמצוה היא הדירה בבית שיש בו מזוזה וכשאנו דר אין המצוה חלה, ומתחדשת כשחוזר לדור. ולכאורה ברור מצד המנהג שאי אפשר להבין "חובת הדר" כפשוטו, ומתחזקת ההערה שלא הביאו חז"ל דין זה בסוגית מזוזה. יש ראשונים ואחרונים שהתבטאו על מצות מזוזה שהיא "חובת הבית" וביטוי זה העומד בסתירה ל"חובת הדר" מוליכנו להגדרה חדשה במצות מזוזה. בחידושי הגר"ח על הש"ס (עמ' א') כתב:

הא דמברך מי שקובע מזוזה בבית חבירו, אף שהוא אינו מקיים שום מצוה, דקיום המצוה תלוי במי שעליו חיוב המצוה, היינו טעמא כיון שבזה המעשה יש בה קיום מצוה, מעשה מצוה היא, ומברכין על מעשה מצוה שעשה, ולא דמי לתולה ציצית בבגדו של פלוני, אף שהוא לבוש בעת העשייה בהגד, דלא יהא צריך לברך, משום דאין הקיום מצוה בתליית הציצית רק במה שהוא לבוש בטלית שיש בה ציצית, לכן אין בגוף עשייתו קיום מצוה, ואין זה מעשה מצוה שמברך עליה, אבל במזוזה הבית מחויב בקביעת מזוזה ובקביעתו מתקיים המצוה של קביעות מזוזה והרי היא מעשה מצוה ומברכין עלה. ובש"ך (י"ד סימן רפ"ט ט"ק ה') על מה שכתב השר"ע שצריך לקבוע מזוזה בימין הנכנס ואין הבדל אם הוא איטר יד ימינו או לא, כתב:

ונראה דהוא הדין אם אחד לבדו דר בבית והוא אטר, או שכל בני הבית אטרים דלא דמי לתפילין שהם מצוות שבגופו לכן אזלינן בתר ימין ידיה, מה שאין כן מזוזה דאינה אלא חובת הבית לכן אזלינן בתר ימין של כל האדם... וכן נוהגין. וכן יש להוכיח מהריטב"א (הובא בנמוקי יוסף בבא מציעא נ"ט ע"א מדפי הרי"ף) שאין להבין כפשוטו "חובת הדר" שרק בשעה שדר יש חיוב מזוזה, שכן כתב על לשון הגמרא: "המשכיר בית לחברו על השוכר לעשות לו מזוזה וכשהוא יוצא לא יטלנה בידו ויוצא": "ואף על פי שאמרו גבי ציצית (שבת כ"ב ע"א) מתירים מבגד לבגד, שאני הכא דכיון דחיילא קדושת שכינה בבית זה, אין לו לסלקו משם", ואם בשעה שלא דר בבית אין הבית בר חיובא, הרי ממילא מסתלקת קדושת שכינה, אלא משמע שאין "חובת הדר" חלה, מכל מקום חלה "חובת הבית". לכן נראה בגדר מצות מזוזה, שהבית בשעה שנגמר הרי הוא נכנס לגדר מצות מזוזה, אלא שהדבר יוצא אל הפועל על ידי הדר בבית שהוא המצווה לקבוע את המזוזה. וכך יש להבין לשון הברייתא במסכת מזוזה (פ"ב): "בית חדש כיון שגמרו חייב במזוזה", שמצד חובת הבית, הרי הוא בר חיובא, אלא שהמצוה תבא לחיוב בפועל על ידי הדר. ובה יובן שהביטוי שאמרה הגמרא "מזוזה חובת הדר" הוא להגדיר את החוב הממוני ומי שבפועל צריך לקבוע מזוזה, אך לא הביאה זאת הגמרא על עצם הגדרת חיוב מזוזה, שהוא בא עם גמר הבית.

25. הרב מיכאל פירר [http://asif.co.il/download/kitvey-et/tort%20h/torah%20h%201/1%20\(12\).pdf](http://asif.co.il/download/kitvey-et/tort%20h/torah%20h%201/1%20(12).pdf)

סיכום

הנלע"ד מכל הראיות הנ"ל, ש"חובת הדר" פירושו שחיוב המזוזה חל על מי שיש לו בית שיש בו דיורים, וחיוב זה אינו תלוי בהיות האדם עומד בתוך הבית, ודלא כהבנת רבותינו האחרונים הנ"ל¹³. ולפ"ז:

- כשבונה בית חדש, אם בית זה מיועד ומוחזק לדירה, יתן בו המזוזה מיד בסיום בנייתו, ואף שטרם נכנס לגור בו בפועל ועדיין לא הכניס בו חפציו, כלשון המש' מזוזה והראשונים שהביאוה.

- אם אין ביד האדם לקבוע מזוזה (כגון בשבת, או שאין לו מזוזה ליתן), מצד הדין אין הוא צריך לצאת מביתו כיון שלא יועיל בזה כלום, שאף כשהוא אינו עומד בתוך הבית הוא מבטל מ"ע באונס (אם לא שרוצה לצאת מצד השמירה וכדו'). ואעפ"כ, יכול הוא להינצל מביטול המצוה ע"י שיפקיר ביתו, כדמוכח בגמ' בשבת (קלא ע"א).

- הנוטל את המזוזה כדי לבדוקה ישתדל ליתן אחרת במקומה, או להחזיר הראשונה במהירות.

- היוצא מביתו אפילו לזמן מרובה או ששוכר בית שקבועה בו מזוזה, אינו מברך בכניסתו לבית "לדור בבית שיש בו מזוזה" (ואף לפי רעק"א יש לומר כן מדיני ברכות¹⁴, ואכמ"ל).

<http://people.brandeis.edu/~rafrazer/pesachim/mezuza-mekorot.htm>

26. http://etzion.gush.net/shvut/023d1/d_1mezuza.html

בגדרי חיוב מזוזה / הרב אהרן ליכטנשטיין
נשאלתי בנוגע לקביעת מזוזה באהלי צה"ל, העשויים מסחורת ברזנט, הפרושה על גבי מסגרת צינורות, בהיות הסחורה משמשת כתקרה ודפנות והצינורות כמזוזות ומשקוף. השאלה התבססה על ספיקות הכרוכים במבנה האוהל ותשמישו כמקום מגורים קבוע או ארעי – ספיקות התלויות בנתונים פחות או יותר, טעניים, שכרגע טרם עלה בידי לבררם. אך יש לעורר בזה נקודה יסודית ביותר בקשר לעצם חובת מזוזה בתנאי דיור צבאיים; ואראה, מתוך מגמה לברר הענין אך מבלי לקבוע הלכה למעשה, להציע ראשי פרקים בנידון זה. לכשנעיין במקור מצות מזוזה, "וכתבתם על מזוזות ביתך ובשערך", נתקל תיכף ומיד בספק פשוט: "ביתך" הרי תרתי משמע: א) מקום מגורך ואפילו אינו שלך בדיני ממונות, וכמו, לדוגמא, ביחס לבל יראה ובל ימצא, שנראה פשוט שאף לדעת הרמב"ן, (שמות י"ב, י"ט), שאין אדם עובר על חמץ שמחוץ לביתו וגבולו ד"לא ימצא בבתים" כתיב, מ"מ ודאי יעבור על חמץ הנמצא בדירתו ואף אם אינה שלו בדיני ממונות. וכן לגבי איסור ולא תביא תועבה אל ביתך, אף לדעת הסוברים, שאדם עובר מדאורייתא אף על בית השיך לו בדיני ממונות אפילו אינו דר בו, מ"מ זה פשוט שישראל הדר בבית שאינו שלו מזהר בשהיית עבודה זרה בו. ב) בית הקנוי לך בדיני ממונות, ומעין דין לכם בד'

מינים או הדין שהיה נוהג במצה לו נאמר בה מצתכם (פסחים ל"ח), וטעמא רבה יש לחלק בין מזוזה לבין חמץ וכדומה, שכן "בבתיכם אינו חפצא של חיוב או איזור, אלא תנאי המגביל מקום העבירה, משא"כ ביתך דמזוזה, המהווה החפצא שעליו חלה חובת המצוה. ופוק חזי שלגבי החמץ עצמו סבורים הרבה ראשונים שאין עוברים אלא על חמץ השייך לאדם בדני ממונות וכל שאינו שלו ממש נתמעט מ-שלך אי אתה רואה, אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה. וא"כ יש לומר שביתך דמזוזה מקביל לחמץ עצמו ולא למקום שהיתנו. ואף בלא חילוק כזה, קשה כמובן, כגון דא, לדמות מילתא למילתא. ובכן, יש להסתפק בעצם חובת מזוזה: האם חלה על בית קנוי או על כל מקום מגורים. והנה זה ברור שאין חיוב על בית קנוי שאינו משמש כדירה, שעל זה כבר קבע רב משרשיא (ב"מ ק"א): שהמשכיר בית לחברו פטור ממזוזה, שמזוזה חובת הדר היא – וכל שכן כשאינו משמש כמגורים בכלל. אך במקרה הפוך יש להסתפק.

והנה יעוין חולין קל"ה: לגבי בית השותפין דגרסינן: "מזוזה אף על גב דכתיב ביתך דידך אין שותפות לא כתב רחמנא למען ירבו ימיכם וימי בניכם ואלא ביתך למאי אתא לכדרבה דאמר רבה דרך ביאתך מן הימין". לכאורה, למאי דסליק אדעתין לפטור בית השותפין על כרחו שיש צורך בקנין ממש, שכן לגבי בעלות כל אחד מפקיע חברו ויש לראות ליקוי בשותפות לעומת בעלות מספיקה לחייב, קשה מאד (אם כי אין זה ממש מן הנמנע) לחלק בין דירה פרטית למשותפת. וכי נוכחות שמעון שוללת מגורי ראובן? ומה איכפת לי אם נמצא פה עוד בן-אדם, סוף-סוף הלא גר ראובן בבית וביתך מיקרי. ואף שיש לומר שיש לחלק, מבחינה איכותית, בין דירה פרטית המהווה ד' אמות של אדם שהן אך ורק שלו לבין מקום מגורים משותף, חילוק זה מסתבר פחות מאשר חילוק במסגרת בעלות וקנין.

אלא שיש לומר שזה רק לפי ההוה אמינא, אך לפי המסקנא שבית השותפין חייב, יתכן שלא רק הגדרת הבעלות הורחבה אלא שבכלל אין צורך לבעלות והכל תלוי בדירה. ברם נראה שנקודה זו במחלוקת שנויה. שהרי המרדכי בסוף פ"ק דע"ז כתב וז"ל: "וה"ר אביגדרו שאל לחמיו הר"ר חיים בית ישראל ועובד כוכבים שותפין בו אם חייב במזוזה מההיא דראשית הגז דלא קאמר אלא ביתך למה לי למעוטי שותפות של עובד כוכבים מכלל דשותפות דעובד כוכבים חייב במזוזה, או דילמא כיון דכתיב למען ירבו ימיכם דמרבין מיניה שותפות ממילא שמעינן דלא דבר הכתוב אלא בשותפות ששניהם ישראלים שהקפידה תורה ריבוי ימיהם ומביתך לא מצי למעוטי שותפות דעובד כוכבים דאם כן ימין מנא לן ואין לומר מביתך דפרשה שניה ההיא למעוטי שואל ושוכר דפטור מן התורה כדמשמע פרק התכלת וה"ר חיים השיב נראה לי דבית שישאל ועובד כוכבים שותפין בו פטור מן המזוזה והארץ ולא נפיתי עתה להארץ בזה". הרי שלדעת הר"ר חיים אף למסקנא יש שותפות הפוטרת והיא שותפות עכו"ם, ומסתבר שזה מדין המזוזה והארץ ולא נפיתי עתה להארץ בזה". הרי שלדעת הר"ר חיים אף מצוות שם בחולין, שאין מדין דירה האיק תפקיע נוכחות העכו"ם חובת ישראל הדר, ובפרט מכיון שאין שותפות ישראל פוטרת דמוכח שאין צורך בדירה פרטית ממש. אם לא שנדחוק לומר שיש דין דירת ישראל בחפצא של הבית ולא מפאת הפקעת חובת הגברא הדר, אך זה נראה דחוק. ובכן, לכאורה לפי הר"ר חיים – וכדבריו פסק הרמ"א, יו"ד, סי' רפ"א ס"א – חובת מזוזה תלויה בקנין הבית.

אך יעוין בחי' הרשב"א בחולין על אתר, שכתב, "וא"ת אמאי לא אמרינן ביתך למעוטי שותפות דנכרי כדאמר' בכל הני דלעיל נראה לי משום דמזוזה חובת הדר היא ולשמירה עשויה ואפילו דשותפות דנכרי ישראל הדר בה צריך שמירה". וזה יש לפרש כמוש"כ לעיל שאין שותפות עכו"ם מעלה או מורידה מפני שאין אנו שמים לב לבעלות ואך ורק בדירה תליא מילתא ובזה אין העכו"ם מפקיע מיד הישראל. (אך השוה הי' הרשב"א שבת קל"א: ואכמ"ל).

ברם, בהיות שביחס לשותפות אנו נמצאים בתחום ההשערה, במקום אחר נדונת בעיתנו בפירוש – ביחס לחיוב שוכר במזוזה. דהנה תניא (מנחות מ"ד): "הדר בפונדקי בא"י והשוכר בית בחו"ל כל שלושים יום פטור מן המזוזה מיכן ואילך חייב אבל השוכר בית בא"י עושה מזוזה לאתלר משום שישב בא"י". ובטעם החילוק בין פחות מל' יום ויותר מל' נתלבטו הראשונים. ויעוין בתוספות על אתר שהביאו שני פירושים. (א' ששוכר חייב מדאורייתא, "דביתך לא אתא לאפוקי בית אחרים אלא לכדברא דאמר דרך ביאתך ופ"ק דיומא נמי איכא הכי וה"ט דלא מסתבר קרא למעוטי בית אחרים דכיון דלשימור עביד ל"ש מיהו כל ל' יום פטור דלאו בית דירה דידיה הוא." ב) "דמזוזה נמי איכא הכי וה"ט דלא טלית, ואף לאחר ל') מדרבנן דתרי ביתך כתיבי והא דבעי בסוף השואל מזוזה על מי ופריך הא אמר רב משרשיא חובת הדר היא לאו לחיובי שוכר מייתי לה אלא ה"ק פשיטא שהמשכיר אינו חייב כיון שאינו דר שם". השיטה השניה היא הרווחת בדברי בעלי התוספות – עיין, למשל, ע"ז כ"א. תד"ה הא ובתוס' רבנו אלחנן שם ד"ה האמר, ובתוס' הר"ש משאנץ (הוצ' בלוי) שם ד"ה מזוזה, ובחי' הריטב"א יומא י"א: ד"ה אלא (שכתב ש"ז שיטת ר"י הידוע בעל התוספות זצ"ל שאמר בסוף ימיו" – ולפיה יש להבין את שיטת הר"ר חיים (אף הוא, כמובן, מבעלי התוספות) ששותפות עכו"ם פוטרת וכדלעיל.

שיטת הרמב"ם בזה אינה ברורה לחלוטין. מסתיימת לשונו: "המשכיר בית לחברו על השוכר להביא מזוזה ולקבוע אותה אפילו היה נותן שכר על קביעתה מפני שהמזוזה חובת הדר היא ואינה חובת הבית", משמע להדיא שחובת השוכר היא מדאורייתא. וכן משמע ממה שלא הזכיר בעלות בריש פ"ו ברשימת התנאים הנחוצים לחיית בית במזוזה, אם כי יש לדחות שלא ציין שם אלא תנאים הנוגעים לחפצא של הבית, מבנהו ותשמישו, ולא הנוגעים לבעלים. ויעוין ב"הגהות מימוניות" שכתב: "ודעת רבנו המחבר דחייב אפילו בבית כותי כל זמן שהוא בתורה כדמוכח לשון העמוד, "הרי שהבין ששוכר חייב מדאורייתא לרמב"ם. אך בנימוק שיטתו יש להסתפק. איתכן ששוכר חייב מטעם דירה ללא קנין – וכמו שהבין ההג"מ, וכדעה הראשונה בתוספות – או שמבחינה יסודית יש באמת צורך בבעלות אלא ששוכר חייב מדין שכירות קניא המועיל בכמה שטחים (איברא לא בכל מקום והדברים טעונים הגדרה ואכמ"ל). ויעוין ב"קין אורה" (מנחות מ"ד). שכתב כך מדעתו, "ע"כ הי' נראה דמזוזה, וציצית דין א' להם דאם הם שאולים או שכורים חייבין מה"ת דזה מיקרי כסותך וביתך כיון דבא לידו ע"י שאלה ושכירות ושכירות ליומ' ממכר הוא"; ויעוין גם ב"מנחת חינוך", סי' תקמ"ו, שכתב מעין זה לגבי חיוב שוכר במעקה, אם כי לגבי ציצית לא העיר כך.

היוצא מדברינו שיש כאן שלוש שיטות:

- (א) שדירה בלא קנין מחייבת, ושוכר חייב מדאורייתא.
- (ב) אין חיוב מה"ת אלא בצירוף דירה ובעלות מוחלטת, ושוכר רק חייב מדרבנן.
- (ג) יש צורך בצירוף דירה ובעלות, אך שוכר כבעלים לענין זה וחייב מדאורייתא. (עוד שיטה רביעית בזה לבעל "הגהות מימוניות" ויעוין בזה להלן).

דנו עד כה בחובת מזוזה מן התורה. אך לשיטת הר"י ודעמיה הלא יש לעורר ממש אותו ספק בשלב דרבנן. דלכשנניח (א) שמה"ת אין חובת מזוזה אלא בצירוף דירה וקנין. (ב) שאין שוכר כבעלים לענין זה מה"ת וג' שמדרבנן שוכר חייב, יש להסתפק מה חידשו לנו החכמים. האם מדרבנן שללו צורך קנין וחייבו דירה בלא בעלות או האם אף מדרבנן עדיין הצריכו בעלות אלא שקבעו שלגבי חובה מדבריהם שוכר כבעלים. והנה בתוספות במנחות לא נמצא רמז לטעם הדבר, אך בתוס' בעבודה זרה (וכן במקבילות שם) כתבו דשוכר חייב "מפני שהיא נראית כשלו"; ומעין זה כתב בהג"מ, "שלא יאמרו שלא הוא". ונראה שלא נתכוונו לומר שהחיוב הוא בגדר מראית עין בעלמא שהרי קובע בברכה וכןראה שיש פה חיוב ממש, אלא שמה שנראית כשלו הוא טעם לחובה ולא הגדרת אופיה. אך אם כן, מסתבר – אם כי אין הדבר מוכרח – שמדרבנן חייבו לשוכר ומדין שכירות קניא, אלא כל שנראה כשלו בכלל. אך בכל אופן ביסוד הדברים נראה שאף מדרבנן חובת מזוזה תלויה בבעלות. ברם, בחי' הריטב"א לב"מ (ק"ב). כתב וז"ל "פ"ר"י דמדאורייתא תרתי בעינן שיהא הבית שלו ושידור בו ומדרבנן חובה לכל הדר בו ואע"פ שאינו ביתו". ומלשון זה נראה בעליל שמדרבנן נשתנהכל יסוד חובת מזוזה ושוב אין צורך בבעלות. ולפ"ז, כל שדר בבית שאין בו נימת קנין וגם אינו נראה כלל כשלו, מ"מ חייב.

לאור היסודות הנ"ל יש לגשת קעת לדון בשאלתנו, והנה בדברי כמה אחרונים התעוררה שאלה בנוגע למקרה שלכאורה קצת דומה: לגבי מי שנידון לישב בבית האסורים לתקופה ממושכה, אם חייב לקבוע בו מזוזה. ויעוין בשו"ת "שער אפרים", ח"א סי' פ"ג, שנשאל על כך והשיב

בתמצית הקיצור: "נלע"ד שיש להביא ראיה לדן זה מגמ' דיומא פ"ק דף י' גבי לשכת פרהדרין אי חייב במזוזה וקמפלגי אי דירת בע"כ חייב במזוזה ע"ש. ובנו בהגהה הביא סימוכין לדבריו ממה שלא הזכיר הרמב"ם ברשימת התנאים שלא תהא הדירה בע"כ, הרי שפסק בזה כרבנן ויש לחייב כאן. הוראה זו לא נתקבלה על ידי כל האחרונים. ועיון ב"ברכי יוסף" לחיד"א, י"ד, סי' רפ"ו, שהביא בשם בעל "בית הלל" לפטור מפני שאין בית האסורים דירת כבוד; והוא עצמו חלק על כך אך הציע לפטור "מטעם דמקומות אלו עיקרן לדירת ארעי ולא לדירת קבע והו"ל כבתים שבספינה ודכוותיהו דפטורים ולא דמי לפונדק גשם עשוי גם לדירת קבע." אך לכאורה כולם התעלמו מן הנקודה היסודית – האם אפשר לחייב דירה בלא קנין – וכנראה שהניחו כדבר פשוט שלהלכה, לפחות מדרבנן, אין צורך בבעלות. אך יעוין ב"קרן אורה" שם שעמד על הנקודה הזאת בקשר ליושב בבית האסורים וכתב שחיובו יתכן רק "לפי שיטה זו דכל אחר ל' יום חייב מדרבנן ואם כן ה"נ חייב אע"ג דישיבתו בע"כ אבל לפמ"כ אבל לשאלה או שכורה חייב מה"ת דמיקרי ביתך א"כ דוקא אלו שיש לו זכות בבית ע"י שאלה או שכירות אבל לא זה שיושב בע"כ וודאי לא מקרי ביתך". לאור מה שכתבנו לעיל, אין דבריו מוכרחים, ומאד יתכן שאף לתירוץ הראשון שבתוספות אין צורך בקנין כלל וכן שלתירוץ השני נצריך קנין אפילו מדרבנן. אך בכל אופן זה ברור שיש לדון בשאלתנו ביסודית כדי לברר דין חבוש בבית האסורים.

ברם יש כאן מקום עיון שלכאורה חיוב דירה בלא בעלות ממש מפורשה בכמה סוגיות. דהנה יעוין יומא י', "ת"ר כל הלשכות שהיו במקדש לא היו להן מזוזה חוץ מלשכת פרהדרין שהיה בה בית דירה לכהן גדול אמר ר' יהודה והלא כמה לשכות היו במקדש שהיה להן בית דירה ולא היה להן מזוזה אלא לשכת פרהדרין גזירה היתה". ובפירוש המחלוקת נאמר למסקנא, (שם י'): שנחלקו אי דירה בעל כרחיה שמה דירה. אך יש לתמוה למה לנו טעם דירה בע"כ הלא זה ברור שלא היו לכ"ג, אף בשעת דירתו בלשכת פרהדרין ז' ימים קודם יו"כ, קניני שואל או שוכר בה. ולא מיבעיא לדעת הסוברים שהיתה פתוחה לחול ומתוך כך לא היתה קדושה בה קניני הדיוט, אלא אף לסוברים שהיתה פתוחה לחול ומתוך כך לא היתה קדושה (יעוין בזה יומא ח': "תד"ה דאי), נראה ברור שלא היו לכ"ג בה קנינים אלא שנמסרו לתשמישו. ובכן, אם נניח שאין שוכר חייב אלא בגין קנינו ואין חיוב לדור בלא קנין, איך יתחייב כ"ג אפילו אם נניח שדירה בע"כ שמה דירה? ומעין זה יש להקשות בקשר לסוגיה שם ב"ב, ביחס לחובת בית הכנסת במזוזה. ויעוין שם בסוגיה, שביה"כ"נ של כרכים פטור – אם לא שיש בו בית דירה לחזן הכנסת – ושל כפרים חייב. והנה רש"י הסביר: "דכרכים, שהוא מקום שווקים ומתקבצים שם ממקומות הרבה והיא עשויה לכל הבא להתפלל ואין לה בעלים מיוחדים; דכפרים, כל בעליו ניכרים והרי הוא כבית השותפין". ולפי זה, החילוק נוגע בזהות הבעלים, ואשר לדיור המחייב, כנראה שעצם תשמיש לתפילה מספיק. אך יעוין ברמב"ם (פ"ו הל' מזוזה הל' ו'), שכתב: "בית הכנסת של כפרים שהאורחין דין בו חייב במזוזה וכן בית הכנסת של כרכים אם היה בו בית דירה חייב". ולדבריו החילוק הוא שבכפרים יש דירת אורחין אך לא בכרכים, וזה לשיטתו שם שהר הבית ובתי כנסיות וכדומה פטורים לפי שהם קודש ולא מחמת חסרון בעלים. ולפי זה, לכאורה שוב מוכח שדירה בלא קנין מחייבת שהרי ודאי לא היה לאורחים דין בעלים. וכמובן שאין מכאן קושיא על התוספות שהרי ניתן לפרש כרש"י, אך לפחות נוכל להוכיח מכאן שיטת הרמב"ם.

אך לאמיתו של דבר נראה שאין להביא ראיה לשאלתנו מן הסוגיות הנ"ל. דהנה בר מיניה, יש כאן מקום עיון, דמאי שנא כ"ג בלשכת פרהדרין ואורחי בית-הכנסת מלן בפונדק הפטור עד ל' יום אף בא"י? ועוד, שהרי ביה"כ"נ של כפרים כנראה חייב אף בחוץ לארץ, שהרי לא מצינו חילוק בדבר. ולמה? וכי מדובר שלנים בו אורחים יותר מל' יום? ואם לא, למה יתחייבו ומי עדיפי משוכר? והמוכרח מזה שלא דובר בסוגיות הנ"ל על חיוב היחידים הדרים במקדש או בבית-כנסת, והם, מצידי, ודאי אינם אלא כלנים בפונדקי. אלא חובת קביעת מזוזה בהם מוטלת על הציבור שהוא בעליהם. (והנה זה ברור שתיתכן חובת ציבור במזוזה, שהרי חייבים לקבוע בשערי העיר – יעוין יומא י"א. – ואף בהר הבית ועזרותו היו קובעים לולא, לפי הרמב"ם, שהם קודש. אם כי לרש"י הפטור בתי כנסת של כרכים מטעם חסרון בעלים מסימים יש מקום עיון בזה, שכנראה סובר שותפין חייבים אך ציבור פטור, וא"כ נוכרח לומר שבלשכת פרהדרין היתה חובת יחיד, וצ"ע בזה.) ואף שמזוזה חובת הדר ואין בעלות בלא דירה מחייבת, היינו שאין הבעלים חייבים כל עוד הבית ריק מאין יושב אך כשהפך להיות מקום מגורים לאחרים הדרים בו מדעתו ותחת חסותו הרי חייבים הבעלים במזוזה ואין צורך שידורו בבית אישית. והגע עצמך, מי שהיה לו חדר בביתו, המיוחד לאורחיו, והוא אינו משתמש בו כל עיקר, כלום יהא פטור מלקבוע בו מזוזה? ופוק חזי, שהרי בית הבקר חייב לדעת הרא"ש, (הל' מזוזה, סי' ט"ט), ובמה יגרע בית האורחים מבית הבקר – זה וזה משמשים מטרת הבעלים אם כי אינו משתמש בהם אישית. ואף הרמב"ם (פ"ו ה' מזוזה הל' ז') שפטור בית הבקר משום דבעינן ביתך המיוחד לך וכלשון הברייתא, יומא י"א, היינו משום דבענן מיוחד לדירת אדם ולא משום דבעינן שבעל הבית עצמו ידור בו. ומה שמשכיר פטור היינו, אדרבה, מפני שהקנה תשמיש הבית לאחרים ושוב אינם דרים בו תחת חסותו וברשותו ונסתלק לגמרי. או ד"ל דאה"נ שאף משכיר חייב אלא שחובת הדר קודמת ומפקיעה חובת בעל הבית, וגם יתכן שאין זה מדין הלכות מזוזה אלא מדין יחסי שוכר ומשכיר וככמה דברים שהוזכרו בסוף השואל, יעו"ש; הא כל שאין הדר חייב, אולי בעה"ב צריך לקבוע. (והשוה פסחים ד'. לענין חובת בדיקת חמץ אם על המשכיר אם על השוכר, שלפי ההוה אמינא שם הושוותה למזוזה. ולענין בדיקה הלא הדבר פשוט שאין ענין אלא לקדימה וכל שלא בדק השוכר חייב המשכיר לבדוק. אלא שיש לדחות ולומר שלמסקנא מכיון שהוזכרו דברי ר' משרשיא, "מזוזה חובת הדר היא", שוב אין כלל השואה בין בד"ה למזוזה, ובמזוזה, פטור בעל הבית מכל וכל. גם שיטת ההג"מ, פ"ה הל' מזוזה, אות ז', שכתב דשוכר בית מנכרי חייב מדרבנן אך שוכר מישראל חייב מדאורייתא, ודלא כתוס' שכתבו ששניהם רק חייבים מדרבנן, ולכאורה יסוד שיטתו הוא שבשוכר מישראל חל חיוב מה"ת על הבית מפאת היותו בית ישראל שדר בו ישראל אלא שחובת השוכר קודמת לשל משכיר. והדבר עדיין צריך בירור.)

אך האיך שלא נפרש פטור משכיר, כל שיחיד או ציבור משתמשים בבית להארחת אחרים, הרי הם חייבים לקבוע בו מזוזה ואף שהאחרים פטורים. ובכן בנידון דנן, אף לדעת הסוברים שדירה בלא בעלות פטורה ואפילו מדרבנן, היינו מצד החיילים הפרטיים. אך הציבור – צה"ל או הממשלה – ודאי חייב. אלא שלדעת רש"י יש לברר אם מחנה צה"ל נחשב כשל בעלים ניכרים דומיא דשותפין וביה"כ"נ דכפרים או כשל בעלים שאינם מיוחדים, דומיא דביה"כ"נ דכרכים, אך נקודה זו תלויה בשאלות מקיפות ביותר ואכמ"ל.

ואף לדעת שאר הראשונים, עדיין נשארה נקודת ספק, והיא לגבי הברכה. לדעתם, ברור שיש לקבוע בברכה, (כלומר, מפאת החיוב היסודי; כאמור, פרטים הנוגעים לטיב הבית והדיור – מבנה מזוזות ומשקוף, הגדרת דירת קבע, וכדומה – מהוים בעיה בפני עצמה, ואיני דן בהם כאן), באם חיל יחיד יבוא לקבוע מזוזה על פתח אהלו, אך יש להסתפק אם יש לברך לקבוע מזוזה, כקובע לעצמו, או על קביעת מזוזה, כקובע לאחרים (עיי' בזה ברמב"ם פ"א הל' ברכות, הל' י"א-י"ג). ויתכן שיש לחלק בין פקיד ממונה על כך ומוסמך מטעם הציבור, לבין יחיד המתנדב מצד עצמו, והדברים צריכים הכרע.